

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Դիւանարցոյրիւն . — Խօսուան տախտակ :

Բ

(Տես երես 164)

Սիացեալ 'Ահաճանգաց 'Աիւ-Լօրբ գաւառին (Նիւսիսային 'Ամերիկայի մէջ) Հայտնաբերուող փոքրիկ գիւղը եղաւ 'Աիւահարցութե՛ առաջին խան ձարուրքը : Հոս 1847^{ին} վերջերը նախ և առաջ տեսնուեցան այն երեւոյթները , որ վերջէն հետզհետէ բոլոր 'Ամերիկայի մէջ տարածուելով՝ անցան անկից 'Արոպա , ու ամէն տեղ զարմանք ու հետաքրքրութիւն շարժեցին :

Ուրիշքն անուն մէկը օր մը իր դուռը զարնել մը կը լսէ . կ'երթայ կը բանայ , տեսնէ որ մարդ չկայ՝ կը գոցէ կը դառնայ . քիչ ատենէ նորէն դուռը կը զարնուի . կը բանայ երկրորդ անգամալ , բայց նորէն մարդ մը չտեսներ : 'Այս դիպուածը շատ անգամ կրկնուելուն՝ կը ձանձրանայ Ուրիշքն , տունը կը թողու կ'ելլէ կ'երթայ : — 1848^{ին} այս տունս կը մտնայ Ֆօքս անուն 'Արքայական՝ ընտանիք մը , որ էին այր և կին երկու նշանուած աղջիկներով : 'Այլեր մը անկողին մտնելու ժամանակ աղջիկներէն մէկը ինչպէս կ'ըլլայ մատերովը ձայն մը կը հանէ . մէյ մ'ալ տեսնես օդուն մէջէն նոյն ձայնը որոշ կերպով ան երեւոյթ մէկը կը կրկնէ : 'Աղջիկները՝ զարմանալով կը սկսին այլ և այլ փորձեր ընել . և կը տեսնեն որ միշտ գրասեղանի

մը զարնելու ձայնով պատասխան կուտայ . այն ատենը " 'Աղջկէք որ կ'ըսեն 1 , 2 , 3 , 4 , 5 , 6 , զարկի ձայն հանես " . Շուտ մը ուղածներնուն չափ զարկ կը լսեն : Սայրերնին այն ատեն առաջ կ'անցնի կը հարցունէ . " Տղաքս քանի տարուան են " . և ահա ճիշդ նոյնչափ զարկի ձայն կը լսէ առանձին երկու անգամով : 'Անկէց ետեւ՝ ալ մայրն ու աղջիկները մէյմէկ հարցուկ կամ 'Միջնորդ եղան , ու քիչ շատ ջանք ընելով՝ հետզհետէ փորձառութեամբ՝ այս խորհրդաւոր կենսակցութիւնը կարգի մը բերին , ու այնպիսի ոճի մը վրայ առին , որ շատ չանցաւ սկսան ըրած հարցմունքներնուն պատասխաններ հանել :

'Աւելի սովորական կերպը՝ զարնուածք կամ զարկն է , որ սեղանատախտակներու վրայ , պատի վրայ , կամ օդուն մէջ կը լսուի , ամենեւին նման՝ երբ մատիդ յօդուածովը դրան մը կամ տախտակի մը վրայ զարնելու ըլլաս : 'Այնպէս հաստատեցին որ 3 զարկը հաստատական նշան սեպուի , (այսինքն կ'ըսելու) . 1ը ժխտական , (չէ ըսելու) . 2ը տարակուսական : 'Այց որովհետեւ այս երեք նշաններովս կարելի չէր որ ամէն բանի պատասխան կամ տեղեկութիւն առնուէր , ուստի կարգ դրին որ հարցմունքն ընողը խել մը անուններ , տարիք , կամ ուրիշ հարցմունքին մերձաւոր բառեր զուգէ կամ գրէ . և բուն իր փնտրած բառն ըսելուն պէս կամ գրելուն պէս՝ մէկէն զարկ կը լսուի , որով կ'իմացուի թէ ան է եղեր ճշմարիտը :

'Այս ոճը այբուբենի վրայ առնելով կրցան նաեւ ամբողջ բառեր ու իմաստներ հասկընալ : 'Աիւահարցը հարցմունքն ընելէն ետեւ՝ այբբենգիմին տառերուն վրայէն կարգաւ մատը կ'անցընէ . որ տառին զարկ մը լսէ նէ՝ կը նշանէ , ու հետզհետէ այսպէս ընելով ամբողջ պատասխանը կ'առնու : 'Այց այսչափս ալ բաւական չտեսելով՝ բանը

1 Անգլ . Methodist . 'Արքայական աղանգը 1720ին Օքսֆորտի համալսարանէն ելած է ճօն Ուէսլի անունով մէկու մը ձեռքով . 1766ին անցաւ Նիւսիսային 'Ամերիկա , ու հոն շատ զօրացած է : 'Արքայական ընտելնուն պատճառը այն էր , որ ասոնք կը համարէին թէ իրենք մասնաւոր կարգաւորութիւն մը ձամբայ մը գտած ըլլան փրկութեան հասնելու Անգլիական եկեղեցիէն տարբեր :

1 Անգլ . Mediums . 'Ամերիկա այս անունը կը տրուի այն անձանց՝ որ կարողութիւն ունին հոգեւոր հետ հաղորդակցութիւն ընելու , և կամ զուրիշները անոնց հետ հաղորդակցելու :

աւելի կատարելութեան հանեցին . Ծօքս խաթունն ու աղջիկները Ոգինէրէն իշխանութիւն առին, որ իրենք ձեռքով գրիչը բռնեն ու ոգինները՝ շարժեն գրելու . ու նաև լեզունին շարժեն խօսելու : Իհա այսպէս սկսան Լճերիկայի մէջ Ոգինէն յայտնաբերելը, որ հին հեթանոսաց դիւահարցից պատգամներէն շատ տարբերութիւն չեն ցուցնել :

Իսկ նորալուրը Սիացեալ Լահան գաց մէջ տարածուելով՝ ամենուն հետաքրքրութիւնը շարժեց նոր բան իմանալու, նոր ճշմարտութիւն գտնալու . վասն զի նորաղանդի մը աչքին առջև (որ ոմանք ոչ չար ոչ բարի հոգւոց գոյութիւնը կ'ընդունէին, բայց գրեթէ ամէնն ալ՝ Ոգւոց մարդուս հետ հաղորդակցութի կարենալուն կը հաւատային) ասիկայ շատ աւելի մեծ ու հրաշալի բան մը պէտք էր որ երևար անոնց, քան թէ մեղի, ուր որ մենք ուրիշ բան չենք տեսներ, բայց եթէ սովորական կամ լաւ ևս ըսեմ, այն առաջին բանաւորկուն՝ սատանային բազմութիւ խաբէութեանցը մէկը : Ենք Եստուծոյ ողորմութեամբ մէկ կողմանէ հաւատքի ջահովանտարակուսելի կը տեսնենք բանին էութիւնը . մէկալ կողմանէ ալ ունինք կրօնական զօրաւոր միջոցներ ալ այսպիսի սատանայական հնարքներուն խաղալի չըլլալու : Բայց հաւատոյ ճըշմարտութեան վրայ չկեցողները այս ըսած աստուածային շնորհքները չունենալով՝ աշուրնին գոց իրենք զիրենք մէջնետեցին . մանաւանդ որ հետաքրքրութեան և շահասիրութեան խթաններէն զատ՝ շատեր ալ սրտի զգացմանց սփոփում մը ունենալու յոյս ալ ունեցան . ինչու որ այն ձայն տուող Ոգինէրը իրենք իրենց համար կ'ըսէին թէ մեռելոց հոգիներն են . ասով յոյս կուտային հետաքրքրաց իրենց սիրելեացը հոգիներուն հետ խօսակցելու . մայր մը իր միածին մեռած զաւակին հետ, փեսայ մը իր սիրական հարսին հետ, բարեկամ մը իր անդիւտ սրտակցին հետ . սնոտի յոյս :

Ծօքսի տունը վաճառանոց մը դարձեր

էր . ամէն կողմէն եկող եկողի վրայ . բազմութեանը թիւ չկար : Խաթունը ելաւ բոլոր Լճերիկա պտուեցաւ, որով և կարգէ դուրս շահ և հարստութիւն դիւզեց : Բայց որովհետեւ ինքը մինակ էր բաւեր, ուստի նախ իր երկու աղջկանցը, ետքէն քանի մը ուրիշներու ալ նոյն պաշտօնը հաղորդեց . բայց շատերն ալ իրենք իրենց Ծօքս խաթունին պէս նոյն իշխանութիւնը ստացան . այնպէս որ հարցունքներուն թիւը օր օրուան վրայ այնպէս շատցաւ, որ քանի մը տարիէն ետեւ միայն շինչիննադի քաղքին մէջ 900 հարցուկ կար, Լիւ-Լօրք 1400 . իսկ բոլոր Լահանկցութե մէջ՝ 50 հազարէն աւելի եղան ասոնց թիւը . այսօրուան օրս՝ 100 հազարէն աւելի ելած են : Ոմանց գուցէ չափազանց ալ երևայ այս բազմութիւնը, ինչպէս նաև ասոնցմէ շատերը մէկզմէկ «ո» հարցուկ կ'անուանէին . բայց սակայն մարդուս ինքզինքը ախտից ձեռքը տալէն աւելի դիւրին բան չկայ . և ահա բանսարկուն ուղածն ալ միայն այս է . ինչ զարմանք ուրեմն՝ թէ որ 50 հազար զինքը փնտրուող իրեն խաբէութեանցը ծուղակը ինկնալ փափաքողներուն հետ՝ 50 հազարն ալ դէր ուզենայ նոյն իշխանութեանը մասնակից ընել : — Ենք, բաց 'ի այն մասնաւոր հրաշից շնորհքէն, զորն որ Լախախնամութիւնը սրբոյ ոմանց հաղորդեր է և կը հաղորդէ, անկից զատ ուրիշ հաղորդութիւն մը չենք գիտեր, բայց եթէ սատանայական, զորն որ Եստուծոյ թոյլ տալովը կրնայ ընել դէր զմարդիկ խաբելու համար : Սակայն ենթադրենք ալ իրենց խօսքին համեմատ՝ թէ ասոնք մեռելոց հոգիներն եղած ըլլան . մենք այս կ'ըսենք . եթէ այդ հոգիները ընտրելոց դասէն են, ապա առաջի ըսած հրաշից կարգին կը վերաբերին, որ ըսել է թէ այն հոգւոց երևումը հրաշք մըն է Եստուծոյ մասնաւոր նախախնամութեամբ եղած, որն որ քիչ անգամ և քիչ տեղ կ'ըլլայ . այն ալ ոչ առանց մեծ օգտի մը կամ պատճառի . թէ որ ընդհակառակն դատապար-

տեալ հոգիներ են այն երեցողները , ապա երկրորդ կարգին պիտի վերաբերին . ըսել է՝ սատանային : Այս զի այս հրաշից կարգը չենք կրնար դնել յառախած ոգիէան յայտնութիւնները , որովհետեւ այն յայտնութիւններուն մէջ ոչ ճշմարտութեան նշան մը կայ , և ոչ ալ մէկ օգուտ մը , ուրիշ բան չմնար ըսել , բայց եթէ չար հրեշտակաց հետ անարժան հաղորդութիւններ . ապա ուրեմն ասոր ետեւէ եղողներուն ալ ուրիշ անուն մը չենք կրնար տալ , բայց եթէ այն հին ատենուան սովորական ու ճիշդ բացատրող բառերը նորոգել , Դեպքայ , Մեռելահայ , Մոգ , Վհուհ , Կախարդ . . . : Այսին զի ինչպէս որ այս դիւաց հետ հաղորդութիւնը նոր բան մը չէ , հապա մարդուս առաջին գլորմանը հետ մէկտեղ սկսած , ասանկ ալ պէտք չէ որ նոր բացատրութիւններ ուզենանք փնտրուել : Այդ բառերը այնպիսի փոխփոխութիւն մը ունին , որ մէկ տեսութեամբ ամէն բան ճիշդ կը բացատրեն լսողին ու ընթերցողին միտքը :

Ազարմանայ մէկը թէ ինչո՞ւ համար արդեօք այսպիսի մոլար խաբէութեան մը զո՞հ ըլլալու մեր օրերը թող կու տայ Աստուած մարդկանց հոգիքը . իրաւան հասանելի են Աստուծոյ տիեզերաց վրայ ունեցած խորհուրդները , որոնց կատարումը երբեմն երկար դարեր կը բշեն , սակայն այս ալ կրնանք ըսել որ այս առջի անգամը չէ որ Աստուծոյ ամբարտաւան հոգիները կը թողու իրենց մտաց կուրութեանը մէջ խաղալիք ըլլալ , և ոչ այս առաջին օրինակն է իր Արեւելոյն սորվեցուցած վարդապետութեանցը ճշմարտութեան անխուսելի ապացոյցներ մարդկութեան առջևը դնելուն . ապա պէտք է ըսենք թէ՛ կը թողու Աստուած , չէ թէ մարդկութիւնը՝ որ կարելի բան չէ , “ Օր նորա ազգք իսկ եմք ” , հապա այն մեծամիտ ու այն կարգաւորութիւնն արհամարհող միտքերը , որոնք ճշմարտութեան աղբիւր և կանոն կը սեպեն իրենց բանին խաւարեալ ջահը : Աստուծոյ խըրկած անոնց արժանի պատիժ մըն է որ .

չափ թշնամեացը համար ահաւոր , նոյն չափ ալ սիրելեացը բարեգթութեանը նշան , տեսնալը՝ որ այն ողորմելի միտքերը իրենց ինքնահաւան խորհուրդներուն մէջ ալեկոծ ծփելով՝ իբրեւ ճշմարիտ ապացուցանել ուզենան անմարմին էակաց մարդկանց հետ հաղորդութիւնը , որ քիչ մը առաջ իբրեւ մոլորութիւն կը պախարակէին . ու իրենք իրենց կարծեացը դէմ ճշմարտութեան վկաններ ըլլալու բռնադատին : Այս է ահա պատճառ Աստուծոյ թոյտուութեանը : Սիացեալ Ահաճանգաց մէջ ասկէց տասը տարի առաջ տեսիլքի մը վրայ , հոգւոյ մը երեւնալուն վրայ խօսք մը որ ըլլուէր՝ մեծ նախապաշարեալ մտաց նշան մը կը սեպուէր . կը բողբէին ու կը ծիծաղէին նորադանդը թէ Արեւելոյ տասնութ զարեբէ՛ի վեր բոլոր արեւելք ու արեւմուտք սորվեցուցած այս վարդապետութեանը վրայ , և անոնց դէմ դրած զգուշաւոր արգելքներուն վրայ . բարց այսօրուան օրս բանը այն աստիճանի հասած է , որ անդին հոգիներու աշխարհ մը ըլլալուն վրայ նորադանդ ամերիկացին ալ տարակոյս մը չհանելէն զատ , կը զեղծանի չարաչար չափն ու սահմանն անցնելով : Այս երկու կողման՝ Սուրբ Արեւելոյ կ'ըսեմ ու նորադանդ կրօնից մէջ՝ մէկուն վրայ յայտնապէս փոփոխութիւն մը տեսնուեցաւ : Այց ճշմարտութիւնը մէկ է , ու ամէն տեղ ամէն ատեն ալ անփոփոխութեամբ ուրեմն որ կողմն որ փոխուեցաւ , որ կողման եկեղեցւոյն վարդապետութեան վրայ այլալուծութիւն և հակառակ մաս մը մտաւ նէ՛ ըսել է թէ այն եկեղեցին փոփոխութեանց ենթակայ է . ըսել է թէ ճշմարտութեան վրայ հիմնուած չէ , ճշմարիտ Քրիստոսի եկեղեցի չէ և չկրնար ըլլալ : Այս է ահա նորադանդից կրօնն ալ եկեղեցին ալ . որուն հիմը մարդկային մտաց , կամ Առաքելոյն բացատրութիւնը գործածեմ՝ Աշխարհիս իմաստութեանը վրայ հիմնած է . և եթէ աշխարհիս իմաստութիւնը յիմարութիւն է Աստուծոյ առջևը , ուրիշ բանի համար չէ , բայց ճշմարտութեանն

բոլորովին հեռու ըլլալուն համար: Եւ
ասոնք են անկեղծ Վրիստոնէի մը ը-
նելու անդրադարձութիւնները. ասոնք
են այն պտուղներն ալ, զոր Վախախնամ
մութիւն կ'ուզէ որ իր հաւատարիմ որ-
դիքը քաղեն՝ իրենց մոլորեալ եղբարցը
գահավէժ գլորմունքներէն անդրադառ-
նալով. ու մտքերնին հաստատ դնեն որ
Եկեղեցի ու Փիլիսոփայութիւն միշտ
չեն միաբանիր. առջինին սորվեցուցած
ներէն շատը՝ կը մերժէ երկրորդը, որով
հետեւ իր կարճ մտաց հասողութենէն
վեր է: Եւ որ համար փիլիսոփայու-
թեան չափէ դուրս ազատասիրութիւնն
ու անձնահաճ գոռողութիւնն ալ կը
դատապարտէ Եկեղեցին:

Եւ այց թէ որ փորձով ալ ճանցան
քրիստոնէութեան հակառակորդները,
որ ճշմարիտ է եղեր և ոչ աւելորդապաշ-
տութիւն Եկեղեցւոյ ընդունելը թէ կա-
րելի է մարդուս սատանայից հետ տե-
սակ մը ծածուկ հաղորդակցութիւն ու-
նենալը, պէտք չէ որ փուճ ու աւելորդ
սեպէն այն խիստ արգելքներն ու նզով-
քները, որ Եկեղեցին այս արուեստը
բանեցրնողներուն 'ի սկզբանէ 'ի վեր
կ'արձրկէ: Եւ այց, պիտի ըսես, հոս ինչ
գէշութիւն կայ եղեր, որ մէկը իր սիրե-
լոյն կարօտը ուզենայ առնել իրեն հո-
գւոյն հետ խօսելով, կամ աներևոյթ
հոգւոյ մը հետ այնպիսի բաներու վրայ
ուզենայ խօսակցելու, որ ոչ միայն
զուարճութիւն այլ մանաւանդ շատ տե-
սակ օգուտներ ալ կրնան բերել մարդ-
կութեան, շատ մը բնութեան գաղտ-
նիքները այս միջոցովս սովորելով: — Եւ
հա հարցմունք մը, որուն որչափ դիւրին
է պատասխանը, այնչափ ալ խորշիլ մը
կու գայ մեզի, թերթիս վախճանէն
զարտուղիլ մը համարելով կրօնական
խնդրոց վրայ այսչափ երկարելը. սակայն
համառօտիւ այսպէս կ'ըսենք:

Տասնաբանեայ օրինաց առաջին պա-
տուիրանը միայն զԵստուած պաշտել
հրամայելով կ'արգելու մարդկան՝ Ես-
տուծմէ 'ի զատ որ և իցէ ուրիշ էակի
մը պաշտօն ընծայելը, որով և կախ-
մունք մը կամ յոյս մը ունենալը անոնց:

մէ որ և իցէ բարիք մը երբէք ընդունե-
լու. որովհետեւ Եստուած միայն է մեր
տէրը, ուստի կ'ուզէ որ իր վրայ միայն
յոյսերնիս դնենք. ինքը միայն իմաստու-
թիւն, արդարութիւն, բարութիւն և
ճշմարտութիւն է, ուստի ինքը միայն
պիտի ըլլայ մեր պաշտաման, սիրոյն և
յուսոյն ալ միակ առարկայն: Եւ որ զԵս-
տուած թշնամանել է փնտրուել զճշմար-
տութիւնն այնպիսի ճամբաներով որ իր
կամացը դէմ են. ևս առաւել մեծ ան-
մտութիւն է անկէց իսկ ուզենալ սոր-
վիլ ճշմարտութիւն մը որ հայրն է սը-
տութեանց, և զոր Փրկիչը ամենայն
իրաւամբք մարդուս առաջին սպաննողը
կոչեց. Մարգարտան 'ի սիւլֆանէ: Եւ ինչ
նչ զուարճութիւն, ինչ ճշմարտու-
թիւն կը յուսաս գտնել այնպիսիէ մը,
որուն վախճանը զքեզ խաբել ու զքեզ
իրեն պատժոցը դատապարտակից ընել
միայն է: ... Եւ այց ինչպէս ըսինք՝ ա-
սոնք կրօնական խնդիրներ են, որոնց
վրայ երկարելը աստուածաբանական ա-
ռաջարկութեանց կ'իյնայ. կ'ուզենք
մենք հիմայ դառնալ Եմերիկա, ու Եմ
Եկեղեցւոյ այս գլխուս վրայօք ունե-
ցած այնչափ հնաւանդ պաշտամանցն
ու պատուիրանացը բուն հոնկից զօրա-
ւոր արդարացուցումը բերել: Տեսնենք
ուրեմն թէ լրագիրներն աս բանիս վրայ
ինչեր պատմեցին, կը պատմեն ու պիտի
պատմեն, քանի որ Վախախնամութիւ-
նը սատանային պիտի թողու մարդկանց
հոգիքը փորձելու, և մոլորութեան հրա-
պուրելու:

(ԳԻՏԻ ԸՅՐՈՒՆԵՎՈՒՒ)

Մարդուս բնութիւնն իր փոքրածին սուտ պատ-
ճառներուն իրաւունք կու տայ.

Իսկ իր չուզածին շիտակ պատճառներն անիմա-
նալի և կեղծ կը տեսնէ:

Մոլութեան պատճառք են թէպէտ անտեղի,
բայց շատ մտաց են համոզներ.

Իսկ առաքինութեան թէպէտ զօրաւոր, բայց ա-
կանջաց չեն ազդեր: